

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ФОРМА УЗГОДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО ПРАВА

Гомонай В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

У статті розглядається трансформація як одна із форм узгодження міжнародного та внутрішньодержавного права. Наводяться різні точки зору щодо тлумачення поняття „трансформація”, наводяться різні критерії класифікації трансформації. Увага приділяється використанню трансформації в національному правопорядку держав

Ключові слова: трансформація, міжнародне право, національне право.

В статье рассматривается трансформация как одна из форм согласования норм международного и национального права. Наводятся разные подходы к определению понятия „трансформация”, наводятся разные критерии классификации трансформации. Внимание уделяется использованию трансформации в национальном правопорядке государств.

Ключевые слова: трансформация, международное право, национальное право.

The article is devoted to one of the forms of international and national law. Investigates different ways of defining the concept of "transformation", investigates different classification criteria for transformation. Attention is paid to the use of transformation in the national law of states.

Keywords: transformation, international law, national law.

Активна участь на міжнародній арені і участь у вирішенні конкретних міжнародних проблем вимагає від держав необхідність вступати в відносини з іншими державами, укладати міжнародні договори, причому виходячи не тільки з норм власного національного законодавства, але і з принципів і норм міжнародного права. Щоб уникнути колізії, слід мати таке національне право, яке не суперечило б встановленим принципам міжнародного права. Подібне узгодження міжнародного та внутрішньодержавного права може бути забезпечено декількома способами. Міжнародне право не вказує, яким чином держава здійснить реалізацію взятого на себе міжнародно-правового зобов'язання, так як це цілком лежить в площині здійснення державного суверенітету.

Як свідчить зарубіжний досвід проблема виконання міжнародних зобов'язань забезпечується на рівні національних Конституцій за допомогою конституційних норм та принципів, доктрини співвідношення міжнародного та національного права, спеціальних конституційно-правових механізмів та засобів. На слухну думку В. Ф. Опришка, саме вступ до окремих міждержавних організацій, зокрема до Європейського Союзу, залежить поряд з іншими чинниками від того, наскільки та чи інша країна може прийняти інтеграційне законодавство цієї організації, яке, у свою чергу, не лише базується на нормах міжнародного права, а й є одночасно його складовою [1; с.13].

Для реалізації норм міжнародного права у національному праві використовуються різні засоби. Слід мати на увазі, що представники міжнародно-правової доктрини пропонують свою класифікацію засобів взаємодії міжнародного та національного права. Зокрема, у працях В. Г. Буткевича подається така класифікація - відсилка, рецепція, паралельна правотворчість, уніфікація, перетворення, створення спеціального правового режиму, М. О. Баймуратова - пряма рецепція, банкетна рецепція, трансформація, С. В. Черніченка - трансформація, інкорпорація, Л. Х. Мінгазова - трансформація, рецепція, інкорпорація, посилення, відсилка, Р. А. Мюллерсона - імплементація, інкорпорація, відсилка, Н. В. Міронова - трансформація, відсилка, ратифікація, А. С. Гавердовського - рецепція, інкорпорація, імплементація, Л. П. Ануфрієвої - пряма та опосередкована трансформація, інкорпорація, відсилка, рецепція, І.І. Лукашука - рецепція, гармонізація, уніфікація, адаптація, імплементація, В. В. Гаврилова - імплементація, трансформація, інкорпорація, О. Ф. Скакун - гармонізація, апроксимація,

уніфікація, адаптація, О.В. Задорожній, В.Г. Буткевича, В.В. Мицик - трансформація, інкорпорація, рецепція, відсилання, С.А. Раджабова - трансформація, інкорпорація і відсилка тощо. Така кількість класифікацій процесу узгодження міжнародного та національного права та засобів інтернаціоналізації внутрішньодержавного права підкреслює багатогранність, багаторівневість та достатню складаність даного явища.

Серед юридичних форм узгодження міжнародного та внутрішньодержавного права поряд з іншими в науці розрізняють трансформацію.

Нині концепція трансформації одержала досить широку підтримку серед юристів з країн СНД. Відповідно до неї міжнародні договори, в результаті їхньої ратифікації, утвердження або просто офіційного опублікування, «трансформуються», перетворюючись у внутрішньодержавні закони.

Концепція трансформації має досить широку підтримку серед юристів хоча й і розуміють її по-різному. В одному джерелі трансформація визначається як один із способів перетворення норм міжнародного права в норми внутрішньодержавного [2, с. 631], в іншому — як проблема [3, с. 319]. Можна зустріти змішення понять «трансформація» і «перетворення», або «трансформація» та «імплементація», або «трансформація» та «інкорпорація», при тому що саме поняття «трансформація» чітко не визначено.

Вважаємо, що термінологія, яка використовується в науці повинна адекватно відображати явище яке воно характеризує. Саме слово «трансформація» походить від латинського «transformatio», що означає перетворення. Таке ж смислове навантаження слово «трансформація» несе і в теперішній час і використовується саме в цьому смислі.

Е. Т. Усенко розглядає трансформацію, як об'єктивне явище, що виражається у різних способах здійснення міжнародних зобов'язань держави шляхом видання національно-правових актів, що здійснюється у різних правових формах: відсилка, ратифікація договору і його опублікування, виданні спеціальних законів [4; с.14], що є не зовсім переконливим з огляду на те, що окремими дослідниками наведені вище поняття не ототожнюються, а визначаються як організаційно-правові способи імплементації.

Деякі автори переносять теорію трансформації на юридичну сутність окремих способів здійснення міжнародних зобов'язань.

Н. В. Миронов віддає перевагу тлумаченню транс-

формація «у безпосередньому змісті цього слова» і характеризує її як одну із форм здійснення договорів норм у сфері внутрішньодержавного виконання» [5; с.152].

Р. А. Мюллерсон вказує на неточність терміна «трансформація», звертаючи увагу на відсутність чіткості даного поняття і пропонує використовувати поняття «імплементация» [6; с.56]. Близький до цієї позиції В. В. Ігнатенко, який наводить наступні аргументи: при трансформації перестає існувати міжнародно-правовий акт, що трансформується, але як бачимо, явище не притаманне міжнародному праву; по-друге, на стадії правозастосування взаємодія двох правових систем замінюється одноосібною дією правових систем держави; по-третє, традиційно у певних галузях національного права дозволяється застосовувати норми іноземного законодавства, але йдеться про їх трансформацію у національному праві [7; с.89-90].

Однак, сам термін «трансформація» абсолютно не адекватний процесам, що відбуваються при цьому. Норми двох систем права не можуть перетворюватися одна в одну через абсолютно різну їх природу та призначення. У будь-якому випадку вони залишаються нормами тієї самої системи права в якій виникли [8; с.43-45].

А. С. Гавердовський розглядав трансформацію як складне явище що включає в себе не тільки процес відтворення, але й переробки норм міжнародного права у відповідність до принципів національної правової системи [9; с.89-90].

Л. П. Ануфрієва визначала термін «трансформація» як умовний, бо в дійсності норми міжнародного права не втрачає своєї правової природи. Адже, на її думку, ніякого «перетворення» одних норм на інші не здійснюється та не може здійснитися [10; с.345].

На думку О.В. Задорожній, Буткевича В.Г та Мицика В.В. термін «трансформація» має умовний характер, адже по суті норми міжнародного права не втрачають притаманної їм правової природи. Трансформація полягає в забезпеченні державою виконання її міжнародних зобов'язань за допомогою владних повноважень [11; с.44].

М.Ю. Черкес вважає, що трансформація — це введення норми міжнародного права у внутрішньодержавну правову систему в результаті здійснення певних процесуальних дій [12; с.33].

Г. Дмитрієва трансформацію міжнародно-правових норм у національну правову систему пов'язує з необхідністю надання їм юридичної сили норм національного права [13].

Основними постулатами теорії трансформації В. В. Гаврилов вважав наступні: а) міжнародне та внутрішньодержавне право являють собою два різних правових порядку при цьому перше не може бути безпосереднім регулятором відносин у сфері дії другого; б) для надання нормам міжнародного права юридично-сили всередині держави, вони повинні бути трансформовані у норми національного права; в) процедура трансформації характерна для всіх випадків та засобів приведення в дію норм міжнародного права всередині держави а проведення трансформації опосередковується виданням відповідного трансформаційного національно-правового акту [14; с.144].

На думку М.В. Буроменського трансформація пов'язана зазвичай із повною переробкою тексту міжнародно-правового акта чи окремих його статей із прийняттям на цій основі норм внутрішнього права. При цьому норми внутрішнього права нерідко отримують інше словесне вираження, ніж першоджерела — статті міжнародних договорів. Хоча по суті зміст міжнародного зобов'язання в разі трансформації повинен зберігатися. Трансформація надзвичайно поширена, і держави хочуть до неї звертатися. У деяких випадках трансфор-

мації важко уникнути. Наприклад, для імплементации міжнародних договорів, спрямованих на уніфікацію кримінального законодавства держав, трансформація необхідна. Саме шляхом трансформації найчастіше вносять зміни в кодекси України.

При трансформації не може йтися про пряму дію міжнародно-правових норм у внутрішньому праві, тому що на етапі трансформації відбувається їх заміна нормами внутрішнього права. Називаючи трансформацію перетворенням, цей термін вживають умовно: міжнародно-правову норму не змінюють, і вона не втрачає свого статусу. Вона лише служить зразком, на основі якого вносяться зміни в національне законодавство [15].

О. Мережко трансформацію розглядає як різновид рецепції. Так, трансформація передбачає перетворення норми міжнародного права в аналогічну (хоча не завжди ідентичну) норму національного права за допомогою так званого «трансформатора», тобто нормативно-правового акта національного права. Це означає, що міжнародне право не може безпосередньо застосовуватися в національному правопорядку, а потребує певних змін (наприклад, зміни гіпотези норми стосовно її адресатів) для того, щоб його норми могли ефективно діяти в іншій системі права [16].

Р. Бледсо та Б. Бочек розглядають доктрину трансформації як принцип, згідно з яким «для того, щоб міжнародне право стало «правом країни» (law of the land), воно повинно стати частиною внутрішнього права, тобто повинен бути законодавчий акт, щоб трансформувати міжнародну норму в національну (внутрішню) норму».

На думку цих авторів, доктрина трансформації частково базується на вірі в суверенний характер держави, оскільки держава в силу власного суверенітету має виразити свою згоду на обов'язковість для неї норми міжнародного права у достатньо чіткій та ясній формі, наприклад, за допомогою прийняття національного закону [17; с.31].

Таким чином, концепція «трансформації» продовжує займати важливе місце в дослідженні імплементативного процесу норм міжнародного права.

Що стосується видів трансформації Е. Т. Усенко поділяє трансформацію на два види: генеральну і спеціальну. Генеральна трансформація - це встановлення державою у своєму внутрішньому правопорядку спільної внутрішньодержавної дії. Спеціальна трансформація - держава надає конкретним нормам міжнародного права сили внутрішньодержавної дії шляхом їх відтворення в законі текстуально або у вигляді положень, адаптованих до національного права, чи шляхом законодавчого погодження на їх застосування іншими способами [18; с.34].

С. В. Черниченко розрізняє дві форми трансформації: фактичну та юридичну, з яких, у свою чергу, юридичну поділяє на п'ять видів: автоматичну інкорпорацію відсилку рецепцію, індивідуальну інкорпорацію, адаптацію та легітимацію [19; с.53].

Крім того, С. В. Черниченко поділяє трансформацію також за способом здійснення на автоматичну та неавтоматичну трансформацію, яка потребує прийняття спеціального рішення. Якщо законодавство держави передбачає, що всі міжнародні договори, в яких воно бере участь, є частиною його внутрішнього права, то норми будь-якого міжнародного договору, як тільки він набуває для цієї держави чинності, автоматично трансформуються. Якщо ж законодавство вимагає для прийняття договору сили закону, наприклад, прийняття спеціального парламентського акту, це буде вже неавтоматична трансформація [20; с.132-146].

Науковцями виділяється загальна трансформація (усі види норм є частиною національного законодавства), яка практикується у країнах Бенілюксу та ін-

дивідуальна (у кожному випадку постає необхідність впроваджувати міжнародні норми у внутрішнє законодавство спеціальним нормативно-правовим актом), що характерно для України.

Л. П. Ануфрієва трансформацію поділяє на пряму та опосередковану. Під прямою трансформацією вона розуміє процес надання міжнародному договору статусу національного закону [21; с.343-344].

Раджабов С.А. вказує, що трансформація буває прямою чи опосередкованою, загальною чи індивідуальною [22].

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

трансформація розглядається як одна із форм узгодження міжнародного та внутрішньодержавного права

(поряд із відсилкою, рецепцією, паралельною правотворчістю, уніфікацією, перетворенням, створення спеціального правового режиму, інкорпорацією, посиленням, імплементацією, ратифікацією, гармонізацією, апроксимацією, адаптацією);

для того щоб норми міжнародного права набрали юридичну силу в державі вони мають бути трансформовані в норми національного права (набрати статусу норм внутрідержавного права);

трансформація в процесі реалізації норм міжнародного права не відбувається в силу незалежності і самостійності систем міжнародного і внутрідержавного права. В зв'язку з чим вважаємо, що необхідно наголошувати на умовності і неточності терміну «трансформація».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Опришко В. Ф. // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. Матеріали науково-практичної конференції / Гол. ред. кол В. Ф. Опришко. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. - С. 13.
2. Большой юридический словарь. — М., 2002. — С. 631.
3. Международное право: Словарь-справочник. / Авт. В. Н. Додонов, В. П. Панов, О. Г. Румянцев; ред. В. Н. Трофимов. — М: ИНФРА-М, 1997. — 368 с.
4. Усенко Е Т Соотношение и взаимодействие международного и национального права // Московский журнал международного права. - 1995. - № 2. - С. 14.
5. Миронов Н. В. Соотношение международных договоров и внутригосударственного закона. СЕМП 1983. - М.: Наука, 1985. - С. 152.
6. Мюллерсон Р А. Соотношение международного и национального права. М., 1982. - 377 с.
7. Международное право / Под ред. Г. В. Игнатенко. - М., 1995. - С. 89-90.
8. Короткий Т. Некоторые проблемы реализации норм международного права во внутреннем праве государства // Белорусский журнал международного права и международных отношений. М., 1999. - № 7. С. 43-45.
9. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права - К.: Вища шк., 1980. - С. 89-90.
10. Андриева Л П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории. - М.: Спарк, 2002. - С. 345.
11. Задорожній О. В., Буткевич В. Г., Мицик В. В. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права <http://iir-mp.narod.ru/books/ipl/konspekt.pdf>
12. Черкес М. Ю. Міжнародне право. - К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – С. 33-34.
13. Дмитрієва Г. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. Матеріали науково-практичної конференції (жовтень 1998 року). К., 1998.
14. Гаврилов В. В. Понятие и взаимодействие международной и национальных правовых систем - Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 2005. С. 144.
15. Буроменьский М.В. Міжнародне право (<http://www.textbooks.net.ua/content/view/258/9/>)
16. Мережко О. Співвідношення міжнародного і національного права // Юридичний журнал К., 2009. - № 2. <http://justinian.com.ua/article.php?id=3137>
17. Bledsoe R., Voczek V. The International Law Dictionary. – ABC-CLIO, 1987. – P. 31.
18. Усенко Е.Т. Теоретические проблемы соотношения международного и внутригосударственного права // Советский ежегодник международного права, 1971. - М., 1978. - С. 34;
19. Черниченко С. В. Личность и международное право. - М.: Международные отношения, 1974. - С. 49-53.
20. Черниченко С. В. Международное право: современные теоретические проблемы / С. В. Черниченко. - М.: Международные отношения, 1993. - С. 132-146.
21. Ануфрієва Л. П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории / Л.П. Ануфрієва. - М.: Спарк, 2002. -С. 343-344.
22. Раджабов, С. А. Имплементация норм международного гуманитарного права в Республике Таджикистан: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. 12.00.10 - Международное право; Европейское право / С. А. Раджабов. - М., 2008. -50 с. <http://www.dissercat.com/content/implantatsiya-norm-mezhdunarodnogo-gumanitarnogo-prava-v-respublike-tadzhikistan-problemy-te>